

بررسی فقهی و اقتصادی تعیین نرخ سود بانکی

سیدعباس موسویان^۱

چکیده

یکی از متغیرهای اساسی در فعالیتهای بانکی، تصمیم‌گیری برای نرخ‌های سود سپرده‌ها و تسهیلات بانکی است. این تصمیم افزون بر آثار فقهی و حقوقی، آثار متعدد اقتصادی نیز بر جای می‌گذارد، مطالعات نظری و تجربی نشان می‌دهد که تغییر نرخ‌های سود بانکی، روی حجم سپرده‌ها، ترکیب انواع سپرده‌ها، سرمایه‌گذاری و نرخ تورم تأثیر می‌گذارد؛ بنابراین، هر نوع تغییری باید با رعایت دقیق ابعاد فقهی، حقوقی و کارشناسی اقتصادی و تشخیص جایگاه هر یک از متغیرهای کلان و میزان حساسیت آن‌ها در ارتباط با تغییرات نرخ سود بانکی باشد.

مطالعه تاریخ بانکداری ایران نشان می‌دهد که نرخ‌های سود بانکی چه پیش از انقلاب و چه پس از آن، به‌وسیله دولت و بانک مرکزی و به‌صورت دستوری تعیین، و این باعث شده است در هیچ زمانی نرخ‌های بانکی ایران، نرخ‌های تعادلی بازار نباشد و همیشه براساس مصالح مقطعی تصمیم‌گیری شود.

در این مقاله، بعد از تبیین دیدگاه فقه اسلامی درباره بحث قیمت‌گذاری به‌صورت عام در تمام بازارها و بررسی نظریه وکالت و تعیین نرخ‌های سود بانکی در بانکداری بدون ربا و آرایه گزارشی از آخرین مطالعات نظری و تجربی درباره ارتباط تغییرات نرخ‌های سود بانکی با متغیرهای کلان اقتصادی چون پس‌انداز، سرمایه‌گذاری و تورم، به این نتیجه می‌رسیم که اسلامی‌ترین و اقتصادی‌ترین شیوه برای رسیدن به نرخ‌های سود عادلانه، زمینه‌سازی برای آزادسازی نرخ‌های سود بانکی است. اگر هم به‌دلیل وضعیت خاص اقتصادی ایران، تا رسیدن به آن وضعیت ناچار از تعیین مقطعی نرخ‌های سود بانکی هستیم، این تعیین نرخ باید با هدف نزدیک‌شدن به وضعیت تعادلی بازار و همسو با نرخ‌های بازار باشد.

راهکار پیشنهادی مقاله برای دوره کوتاه‌مدت و نزدیک‌کردن "نرخ‌های دستوری" به "نرخ‌های تعادلی بازار"، آن است که وضعیت کنونی نرخ‌های سود بانکی ایران (نرخ‌های سود سپرده‌ها، تسهیلات و حاشیه سود بانکی) با نرخ‌های متوسط چند کشور شاخص جهانی مقایسه شود و تغییرات نرخ‌ها در جهت دستیابی به آن نرخ‌ها باشد. و راه‌کار پیشنهادی برای دوره بلندمدت نیز زمینه‌سازی برای آزادسازی بانک‌ها در تعیین نرخ سود است تا از این طریق به نرخ تعادلی بازار برسیم.

کلمات کلیدی: تعیین قیمت، نظریه وکالت، بهره، سود بانکی، پس‌انداز، سرمایه‌گذاری، نرخ سود سپرده، نرخ سود تسهیلات، حاشیه سود، سود اسمی و سود واقعی.

^۱ دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی